

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول

Bingol University
Journal of Theology Faculty

ISSN: 2147-0774

Cilt: V | Sayı: 9 | Yıl: 2017/1

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez
25 Haziran/25 Aralık basılı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Bu dergi ulusal ve veri indeksleri ile atf dizin tarafından
taranmaktadır.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu
yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz,
kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: V, Sayı: 9, yıl: 2017/1

ISSN: 2147-0774

Sahibi / Owner / المشرف العام /
(Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına)
(On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty)
Prof. Dr. Hakan OLGUN

Editör / Editor / رئيس التحرير
Yrd. Doç. Dr. Thamer HATAMLEH
Editör Yardımcıları / Assistants /
مساعدوا رئيس التحرير
Arş. Gör. Hüsnü TURGUT
Arş. Gör. Eyüp SEVİNÇ
Arş. Gör. Muhammed ASLAN

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ

Baskı Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date
25 Haziran 2017

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Şemal Medya Tasarım Ofisi
semalmedya@gmail.com

Baskı / Printing
Enes Basın Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih İş Merkezi No: 12/210
Topkapı / İstanbul - Tel: 0212 501 47 63

BİNGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

Volume: V, Issue: 9, Year: 2017/1

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hakan OLGUN
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ
Doç. Dr. Nusretin BOLELLİ
Doç. Dr. Ousama EKHTIAR
Yrd. Doç. Dr. Muhammed ÇETKİN
Yrd. Doç. Dr. Murat KAYA
Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ
Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

Yazışma Adresi / Corresponding Adress

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
12000 BİNGÖL
Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035

Elektronik Posta / E-Mail

bingolilahiyatdersisi@hotmail.com

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BEKİ (Sebahattin Zaim Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ali AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi) Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Üniversitesi) Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk BEŞER (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi) Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Giyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Hayati AYDIN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi) Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Sahip BEROJE (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi) Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi) Doç. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi) Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi).

Sayı Hakemleri / Referee Board of Thisissue

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Osamah Ali AL-FAKEER (Yarmouk University/Ürdün), Prof. Dr. Nurettin TURGAY (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah AL-RABABAH (Naif Arab University for Security Sciences/Suudi Arabistan), Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Ousama EKHTIAR (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Nasser İbraheim Fadel AL-BANNA (Al-İmam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Dicle Üniversitesi), Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Bedri ASLAN (Batman Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Maysoon MARAZIQ (Tayba University/Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Mahmoud Mohammad QADDOM (Bartın Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Cengiz MÜRSELOV (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhammad Noor YOSUF (İnönü Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Faisal AL-JAWABRAH (Al-İmam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Vezir HARMAN (Namık Kemal Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Marwan AL-RAYAHNAH (Mothah University/ Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Melek BAĞCI (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Emannullah POLAT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Firas AL-SHAYEB (Yarmouk University/Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ (Fırat Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Yusuf AYDOĞDU (Bingöl Üniversitesi), Öğr. Gör. Aslam JANKIR (Mardin Artuklu Üniversitesi).

Haçlılar Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyubiler el-Melikü's-Sâlih Dönemi (637-647/1240-1249) Bedrettin Basuguy, Siyer Yayınları, İstanbul 2017, 470 s.

Nebi BUTASIM*

Eyyubi tarihi, hem İslâmî coğrafyada hem de Batı dünyasında üzerinden en fazla durulan, en çok incelenen, en çok kitaplar yazılan İslâm tarihi dönemlerinden birini oluşturmaktadır.

Eyyubi tarihi ilgili Türkiye'de de hatırı sayılır çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların önemli kısmının daha çok Salâhaddîn Eyyûbî ve onun dönemine yoğunlaştığı görülmektedir. Selahaddin Eyyubi dönemi dışındaki Eyyubi tarihi çalışmaları genellikle yetersiz olup, bu alanla ilgili yapılacak çalışmalarda da önemli bir kaynak sorunun ortaya çıktığı aşikârdır .

Değerlendireceğimiz "Haçlılar Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyubiler, El-Melikü's-Salih Dönemi" adlı eser, tam manasıyla Selahaddin Eyyubi dönemi dışında kalan Eyyubi tarihi ile ilgili önemli bir eksikliği doldurmaktadır. 2017 Nisan ayı itibariyle Siyer Yayınları'ndan çıkan kitabın, hem niceliksel (470 s.), hem de niteliksel açıdan bu alandaki önemli bir akademik çalışma olacağı aşikârdır.

Eser, Eyyubi Devleti tarihinde el-Melikü's-Salih'in hâkimiyet dönemi olan 1240-1249 tarihlerini kapsamaktadır. Çalışma, alanında birçok ilki barındır-

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, (butasimnebi@gmail.com)

makla birlikte Eyyubi tarihinin son dönemini kapsayan el-Melikü'-Sâlih dönemi tüm detayları ile birlikte ele alması ve kısa sayılacak bir tarihi dönemin önemli kaynaklarla zenginleştirilerek bu denli geniş bir esere dönüştürülmesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Eser, giriş de dahil olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında alanla ilgili kaynak ve araştırmalara yer verilmiş, hem arşiv vesikaları hem de yerli ve yabancı tüm yararlanılan kaynakların niteliği hakkında bilgi verilmiştir. Kaynak araştırmalarında salt siyasi tarih ile sınırlı kalınmayıp ekonomik, medeniyet, sanat, teşkilat gibi çok geniş sayılabilecek her alanda söz konusu dönemi aktaran kaynaklar irdelenmiştir. Teknik, yöntem ve problemler kısmında özellikle çelişkili yer isimleri ve olayların tespit edilmesinde yazarın takip ettiği yöntem anlatılmaktadır. Yazar, kaynaklarda nakledilen olaylarla ilgili olarak ortaya çıkan çelişkili durumlarda, bahsedilen olayın tarihsel gerçeklikle ilişkisini de sorgulayarak olayın yaşandığı zamana en yakın kaynakları referans alarak metnini inşa etmiştir. Dönemin olaylarının geçtiği yerlerin isimlerinin belirlenmesinde Ortaçağ İslam tarihi kaynaklarından yararlanılmış ayrıca eski tarihi ve coğrafi haritalar üzerinden çeşitli karşılaştırmalar yapılarak bu yer isimleri tespit yapılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde; Eyyubi Devleti tarihi el-Melikü'-s-Sâlih'in saltanat dönemine kadar aktarılmıştır. Bu bölümde Sultan Selahaddin, Selahaddin sonrası dönem ele alınmış daha sonra el-Melikü'-s-Sâlih'in saltanatı öncesi yaptığı icraatlar ve aldığı askeri ve siyasi görevler detaylı bir şekilde işlenmiştir.

İkinci bölümde ise el-Melikü'-s-Sâlih'in tahta çıkışı ile vefatı süresince geçen olaylar ayrı ayrı alt başlıklar altında incelenmiştir. Özellikle Yedinci Haçlı Seferi, Haçlı seferi öncesi Avrupa ve Fransa'nın durumu, el-Melikü'-s-Sâlih'in Kral IX. Luis ile mektuplaşması, Haçlı Moğol ilişkisi gibi geniş araştırmalar gerektiren ve kaynakların birçoğunda yer almayan konular işlenmektedir. Bu bölümde daha çok el-Melikü'-s-Sâlih'in siyasi ve askeri faaliyetleri aktarılmış, bu siyasi faaliyetler içerisinde en dikkat çekici detay ise; el-Melikü'-s-Sâlih ile Kral IX. Louis'in mektuplaşmalarıdır. Kral IX. Louis'in mektubunun fasih bir Arapça ile yazılmış olması nedeniyle, bazı tarihçiler tarafından bu mektubun bir hayal ürünü olduğu şeklinde aktarımlar olsa da, yazar dipnotta verdiği bilgilerle bu mektubun gerçek olduğunu ve tarihi sürece aykırı bir durumun olmadığını kaynaklarıyla açıklamaktadır. Bu iki devlet adamının birbiriyile mektuplaşmalarında Kral IX. Louis'in üslubunun daha ağır olduğu ve çeşitli hakaretler barındırdığı görülmektedir. (sayfa 146-147)

İkinci bölümün sonunda el-Melikü'-s-Sâlih'in vefatından sonra Eyyubi devletin içinde bulunduğu durum hakkında bilgilere yer verilmiştir. el-Melikü'-s-

Sâlih sonrası el-Melikü'l-Eşref Musa'nın saltanatı ve Mısır Eyyubileri'nin saltanatının son bulma sürecine kadarki tarihi olaylar kronolojik bir anlatım ile verilmektedir. Bu açıdan eser, el-Melikü's-Sâlih'in vefatıyla son bulmayıp bu vefat sonrası Eyyubiler'in içinde bulunduğu durum hakkında da bilgiler veren nitelik açısından zengin bir kaynağa dönüşmüştür.

Üçüncü bölüm ise; Eyyubi Devleti'nin el-Melikü's-Sâlih döneminde devlet teşkilatlanmasını konu almaktadır. Bu bölümde, idari teşkilat, adli teşkilat, askeri teşkilat, mali teşkilat alt başlıkları altında devlet teşkilatlanması detaylı şekilde aktarılmaktadır. Her bir teşkilat altında bulunan en üst birimden en alt birime değin tüm unvan ve görevler detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölümde teşkilatlanmayla birlikte devletin gelir ve giderleri de detaylandırılmış haraçtan, madenlere, balıkçılıktan, müsadereye kadar tüm gelir gider kalemleri aktarılmıştır. Devletin vergi sistemi konusu çeşitli tablolar oluşturularak aktarılmış, el-Melikü's-Sâlih dönemi, öncesi ve diğer devletlerin vergi sistemleri ile ilgili çeşitli karşılaştırmalar yapılarak bu konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, el-Melikü's-Sâlih döneminin sosyal ve kültürel hayatı işlenmektedir. Bu bölümde, sosyal hayat, ilmi hayat ve imar faaliyetleri başlıkları altında sosyo-kültürel doku, detayları ile ele alınmaktadır. Sosyal hayat başlığı altında etnik unsurlar, dini gruplar, iktisadi yapı ve ticari faaliyetler verilmiş, ilmi hayat başlığı altında el-Melikü's-Sâlih'in ulema ile ilişkileri, dönemin önde gelen âlimleri ve ilim dalları alt başlıklar altında incelenmektedir.

Bu dönemde Eyyubileri içerisinde Türklerin siyasi ve sosyal alanlardaki rollerinin artmaya başladığı Türklerin askeri alanlarda çoğalması ile birlikte Haçlıların yenilgiye uğratıldığı tezi işlenmektedir. Burada verilen bilgiler eserin diğer bölümlerinde olduğu gibi kaynaklara dayandırılarak bilimsel bir perspektif ile sunulmaktadır. Yazarın yüksek lisans tezinde de Salahaddin dönemi ilmi hayatına odaklanması, bu eserine de önemli kapılar açmış, bu sebeple yazar dönemin ilmi hayatını oldukça geniş ve nitelikli başlıklar halinde ele almıştır. Bu bölümde ayrıca dönemin önde gelen âlimleri ayrı alt başlıklar halinde aktarılmaktadır. Eserde, ilmî sahada önde gelen kırk bir âlimin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

İmar faaliyetleri başlığı altında ise; el-Melikü's-Sâlih'in Hasankeyf'te şark naibi olarak ikamet ettiği dönemde Diyarbakır surlarını tahkim ve tamir ettirdiği, Kudüs surlarının yenilediği ve özellikle Mısır'da inşa ve yenileme ve tamir işlerini yaptırdığı çeşitli kaynaklarla aktarılmıştır. Bu imar çalışmaları-

nın yanında birçok kale ve köprü inşa etmesi de el-Melikü's-Sâlih'in inşa ve tamir, imar faaliyetlerine verdiği önemi göstermektedir.

Eserde özellikle Salihî Meydanı, Babü'l-Hark Köprüsü, Sedd Köprüsü, Kebş Köşkü, Ebü'l-Hayr Zâviyesi gibi yapıların yeri ve yapım süreci kaynaklar gösterilerek anlatılmıştır. Bunun yanında Ravza Kalesi ve dört mezhep için yapılmış olan Sâlihiyye Medresesi yapıları yapım süreçleri, kullanım amaçları çeşitli kaynaklarla zenginleştirilerek aktarılmaktadır.

Özellikle Sâlihiyye Medresesi kitabesinin Arapça Türkçe karşılıklarının verilmesi ve bu kitabenin yerli ve yabancı kaynaklar tarafından yayınlaması detaylandırılmaktadır. Salihîyye Medresesinin yabancı sanat tarihçi ve mimarlar tarafından tanımlanması ve planının ortaya konulması tartışmalarına yer vermesi, esere bu açıdan farklı bir konum kazandırmaktadır.

Eserin sonuç kısmında ise; kısa bir siyasi tarih anlatımından sonra bu dönemdeki âlimler, etnik gruplar ve sosyal yaşam hakkında değerlendirmelere yer verilmektedir. Sonuçtan sonra el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un doğumu olan 603/1207 tarihi ile el-Melikü'l-Eşref Musa'nın sultanlıktan azledilip İzzeddin Aybek'in yeniden tahta geçirilmesi tarihi olan 652/1254 tarihleri arasını kapsayan bir kronoloji verilmektedir.

Eserin en önemli özelliklerinden biriside başvurduğu kaynak çeşitliliği ve çokluğudur. Alanındaki yerli ve yabancı tüm önemli kaynaklar kaynakça kısmında verilmektedir. Eyyubi tarihi ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılar için nitelik ve nicelik açısından doyurucu bir kaynakça sunan yazar, Türkçe ve Arapça'da bilinen eserlerin aksine birçok batılı yabancı dilde yazılmış eserden de çeviri yoluyla faydalanmış ve bunları kaynakça olarak esere eklemiştir. Eser, doyurucu alan bilgisinin yanında bu dönemle ilgili önemli harita ve resimlerle de zenginleştirilmiştir. Hâkimiyet alanı haritaları, tarihi eser ve sikkelere resimleri, yabancı kaynaklar temel alınarak esere eklenmiştir. Eserin, konu aldığı dönemin harita, tarihi eser ve vesikalarını aktarması esere farklı bir kimlik kazandırmış, eseri bu alanla ilgili çalışma yapacak Sanat tarihçilerine ve çeşitli araştırmacılara yol gösteren bir kaynağa dönüştürmüştür.

Sonuç olarak; bu eserin nicelik ve nitelik bakımından Türkiye'de Eyyubi tarihi alanında başvurulacak kaynaklar arasında önemli bir kaynak esere dönüşeceği kaçınılmazdır. Çünkü İslâm dünyası içerisinde Haçlılar ile münasebetlerinden dolayı özel bir konumda olan Eyyubiler'in el-Melikü's-Sâlih dönemi olarak bilinen bu on yıllık tarihi sürecini tüm yönleriyle ele alan başka bir kaynak bulunmamaktadır. Bu açıdan eser, ülkemizde bu alanla ilgili ilk kaynak olma hüviyetini de taşımaktadır.